

EKONOMSKE MJERE I SOCIJALNA POLITIKA

Rad objašnjava uzajamnu zavisnost ekonomskih mjera i socijalne politike u društvu. Ekonomske mjere polaze od ekonomskih zakonitosti, koje pak su dosta često na prvi pogled u suprotnosti s težnjama socijalne politike.

Težište rada stoga je na prikazu postojećeg stanja i socijalne politike u nas, potkrijepljeno primjerima gdje se odstupa od ekonomskih zakonitosti da bi se na kratak rok udovoljilo zahtjevima socijalne politike, što je pogrešno.

Cilj rada je osvjetljavanje negativnih rješenja i njihovih posljedica, s apelom da se u narednom razdoblju ekonomske zakonitosti poštivaju. Ukoliko ostanemo samo na deklarativnoj podršci tim zakonitostima, a u stvarnosti činimo drugačije, izgleda za oporavak privrede nema.

1. UVOD

Ekonomske teškoće, u kojima smo se našli, povod su za neka drugačija ponašanja ljudi, nego što smo to ranije bili naviknuti. Breme ekonomskih nevolja postaje uzrokom i sve većeg socijalnog raslojavanja ljudi.

Ekonomskim pak mjerama valjalo bi ublažiti ekonomske teškoće. Nadalje, pokazalo se nužnim povezati djelovanje socijalne politike i ekonomskih mjera. Ovo je, međutim, veoma teško ostvariti, zapravo to je i izvanredno osjetljivo područje u kojem bi trebalo socijalu i solidarnost pomiriti s težnjom k ubrzanom napretku zemlje. Promašaje na tom području često smo teško plaćali, učinimo li ih i sada, kasnije ih gotovo nećemo moći ispraviti.

Ovim skromnim radom pokušat će se stoga objasniti, tek dijelom i istražiti, međuzavisnost utjecaja ekonomskih mjera na socijalnu politiku, i obrnuto. Prostor istraživanja je područje naše domovine Jugoslavije, vrijeme ovo današnje s početkom primjene druge faze Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije.

2. SAMO PRIMJENA EKONOMSKIH MJERA IZLAZ JE IZ EKONOMSKE KRIZE

U svakodnevnom životu često smo kao ljudi skloni razmišljati i ponašati se suprotno nekim osnovnim načelima ekonomije. Djelovanje ekonomskih zakonitosti

najčešće ima obilježje restriktivnog djelovanja (ako smo se ranije pogrešno ponašali) ili neprihvaćanja mjera i odbijanja njihova ostvarivanja (ukoliko nismo savjesni).

Zbog toga, kad se neke od ekonomskih mjera moraju realizirati, tada kod onih subjekata, kojima kao neko ranije pravo oduzimaju, nailaze na otpor, negodovanje i protivljenje. Gledajući uži interes, promatrajući djelovanje mjera kratkoročno, ponekad na prvi pogled to protivljenje primjeni čini se da ima osnova. Globalna i dugoročna primjena ekonomskih mjera mora objektivizirati ponašanje ljudi i drugih subjekata.

Shvaćanje i razumijevanje ekonomskih mjera traži pak znanje, ali prije svega i objektivnost. Izostane li bilo što od ovoga, primjena ekonomskih mjera po tim subjektima na koje se odnosi mnogo puta ima suprotno djelovanje. Objasnimo to barem na dva primjera.

Usljed niza objektivnih, ali i subjektivnih, slabosti velik broj osnovnih organizacija udruženog rada u Jugoslaviji posluje s gubitkom. Gubici zapravo postaju apsolutno i relativno sve veći, što se posebice zbog strukture privrede odnosi na SR Hrvatsku. Zakon o sanaciji i stečaju OUR-a u svom prvotnom tekstu predviđao je veoma oštre sankcije i prema uposlenim radnicima u organizacijama koje posluju s gubitkom, a nisu ga uspjele pokriti. Te su sankcije išle i do primjene isplate samo zajamčenih osobnih dohodaka uposlenim radnicima. S druge strane i sve republike o tom pitanju donose svoje zakone koji su u primjeni u pravilu mnogo blaži, a u slučaju suprotnosti odredbe saveznog i republičkih zakona, prema mišljenju Ustavnog suda, primjenjuju se zakoni federalnih jedinica-republika.

Zbog mogućih kratkoročnih socijalnih posljedica primjene Zakona o sanaciji (obustava rada i sl.) njegova je primjena gotovo u potpunosti naknadno odložena. Mnogi OUR-i, koji posluju s gubitkom, nakon toga su odahnuli jer sankcije su od njih otklonjene, gledajući na kratak rok ipak nekako može da se živi, gledajući pak uske interese, neće se prema radnicima u tim kolektivima, posebno u uvjetima toliko visoke inflacije, primijeniti mjere smanjenja osobnih dohodaka. Na prvi pogled svi su zadovoljni i čini se da je sve u redu.

Nepoštivanje ili odustajanje od ovog Zakona za društvo u cjelini ima toliko negativnih posljedica da ih je čak jako teško i nabrojiti. Od gubitka bilo kakvih ekonomskih parametara do stvaranja osjećaja da se i stvorenim gubitkom može niz godina preživjeti do stvaranja lažne solidarnosti koja nam u posljednje vrijeme postaje toliko svojstvena - sve su to posljedice odustajanja od,

u ovom slučaju, nužnih ekonomskih principa. Gubitak jednih prenosi se na čitavu privredu, kroz lažnu solidarnost i visoku inflaciju svi stradavaju, bez osjećaja da tome uopće može ikad biti kraja. A o nekom prihvatu svjetske produktivnosti rada, s obzirom na izlaz na svjetsko tržište, uopće ne može biti ni govora. Zaostajanje tako biva posvemašno. Iz ovog prvog primjera je vidljivo kako zapravo vjerujemo da ćemo lažnim sredstvima podmiriti očite suprotnosti, što je svakako nemoguće.

Drugi je primjer još simptomatičniji, a odnosi se na odgodu primjene novih stopa amortizacije za stambene zgrade u 1985. i kasnijih godina. Zakon o primjeni novih stopa donijet je kao jedva dočekanu ekonomsku, i to ozbiljnu ekonomsku mjeru kojom se konačno nakon trideset godina koliko-toliko uvodi u stambenu oblast financijskog reda i zaustavlja propadanje stambenog fonda. Zakon je istovremeno imao namjeru da većim stopama amortizacije ubrzanije osigura stan ljudima koji godinama na njega čekaju. Dakle, ciljevi su bili neosporno veliki, svijetli značajni. Međutim, primjenom zakonskih odrednica pojedinoj kategoriji ljudi izdaci za stanovanje znatnije bi se povećali, što još uvijek ne znači da bi se u prvo vrijeme uvele ekonomske stanarine jer bio je predviđen njihov postupni način primjene u pet godina. Kako se to u trenucima znatnijeg pada životnog standarda činilo teško prihvatljivim, zakon je pod silinom krivih i pogrešnih pritisaka čak prije nego što je uopće početkom 1985. godine bio i primijenjen, promijenjen i znatno ublažen.

Ublaženim zakonom stanarine su tek blago porasle (u nekim općinama, gdje je u ranijim godinama bilo posvemašnje zaostajanje, porasle su i više, pa one još uvijek predstavljaju gotovo simbolične iznose u usporedbi s koristi koju korištenje stana sa sobom nosi. Da stvar bude gora, i tako krajnje ublažena primjena zakona, na poticaj općine Varaždin i uz suglasnost Sabora SR Hrvatske, nastoji se još više ublažiti gotovo potpunim odustajanjem od zakona. To već predstavlja anakronizam, totalno odsustvo ekonomskog rasuđivanja, to je već samoupravni voluntarizam. Kao da se uopće ne razmišlja o budućnosti, troši se stambeni fond, ne nadoknađuje se utrošeno, a vlastita djeca imat će puno prava da nas proklinju kako smo se to ponašali kao raspikuće i nerazumnici.

Odustajanje od primjene zakona za nosioce stanarskog prava samo je privremeno olakšanje u vremenu pada standarda, dugoročno pak će se to korisnicima stanova i te kako osvetiti nemogućnošću investicijskog održavanja zgrade. Događaju se zapravo veoma čudne stvari da često gledamo veoma usko iz osobnih interesa te tako pozdravljamo odluke zbog kojih bi se zapravo trebali stidjeti.

Mogli bismo tako navesti veoma mnogo primjera gdje primjena ekonomskih mjera izaziva protivljenje, ogorčena suprotstavljanja, a te su mjere jedini dugoročan lijek za ekonomsku stabilizaciju, odnosno za iole razumnu ekonomiju. Spomenimo samo razlike u mišljenju oko primjene ekonomske mjere koju nazivamo realnom kamatom.

Privreda gotovo jednoglasno traži smanjenje kamatnih stopa, jer kao da će smanjenjem tih stopa dohodak odjednom značajnije porasti i omogućiti neslućene blagodati. Smanjenjem kamatnih stopa, koje su i sada znatno ispod stope inflacije, pa prema tome i ne predstavljaju pozitivnu ekonomsku kategoriju, želi se unaprijed utjecati na smanjenje inflacije. Razmišlja se; smanjimo kamatne stope, smanjit će se inflacija. Nikako da postanemo svjesni činjenice da tom radnjom koju sasvim ozbiljno namjeravamo učiniti sredinom 1986. godine zapravo u krajnjem slučaju stvaramo dodatni poticaj neracionalnom gospodarenju sredstvima. Smanjene će kamate još više motivirati organizacije udruženog rada da se zalihama gotovih roba manipuliraju tako da čekaju više cijene uz relativno niske kamate. Dohodak će se očekivati manipulacijom na tržištu na teret nekog drugog, a ne boljim i uspješnijim gospodarenjem sredstvima. Ne ulazeći sada i u čitav niz drugih negativnih posljedica smanjenja kamata, možemo zaključiti da ako i kad do toga dođe, tada zaista i posljednju branu stabilizacije iza sebe rušimo. Nitko nam tada neće biti kriv što ćemo najkasnije kroz godinu-dvije zaključiti kako smo se još mogli ekonomski izvući da nismo s kamatama činili glupe i nedorasle poteze.

U vezi s tim može se, naime, postaviti jedno značajno pitanje: ako već visina kamata značajnije djeluje na porast troškova poslovanja, pa samim tim i na inflaciju, što se onda dešava s visinom osobnih dohodaka i njihovog utjecaja na inflaciju?

Osobni su dohoci uvijek bili u svom postotnom rastu daleko bliže stopi inflacije (ponekad je čak prelaze) nego što je to slučaj s kamatnim stopama. Pored toga, osobni dohoci čak i sada, kad su troškovi kamata značajno porasli, u masi su, barem kao izdatak, pet puta veći od plaćenih kamata jugoslavenske privrede. Prenesenom logikom pojednostavljenog shvaćanja, tada im je i utjecaj na inflaciju pet puta veći.

Ako već inflaciju želimo smanjiti i za to se barem deklarativno opredjeljujemo kao za životni cilj, zašto onda ne postoje barem slična razmišljanja o unaprijed programiranoj visini prosječnog rasta osobnih dohodaka, s time da bi stopa porasta osobnih dohodaka unaprijed bila primjereno manja od stope inflacije. Smanjenjem osobnih dohodaka, odnosno barem njihovim relativnim zaostajanjem za

stopom inflacije, isto bismo tako pozitivno djelovali na smanjenje same inflacije. Ako je to moguće zamisliti kod kamatne stope, tada nema uopće razloga da i osobne dohotke unaprijed ne programiramo na neku nižu razinu, jer će na smanjenje inflacije očito pozitivno djelovati. Razumljivo je, svjesni smo toga, da takvo rješenje ne bi mogla podnijeti socijalna politika, odnosno uposleni radnici, jer daljnje značajnije zaostajanje osobnih dohodaka za stopom inflacije bitnije bi snizilo standard radnih ljudi i još značajnije istaklo socijalne razlike. Zbog toga nema nitko ni smjelosti predložiti programiranje osobnih dohodaka na nižu stopu rasta od stope inflacije. Zato se i postavlja pitanje kako je moguće, na isto tako osjetljivom području ekonomičnosti gospodarenja sa sredstvima, s već stvorenom akumulacijom i minulim radom, imati sasvim neke druge ograničavajuće parametre koji se bitno udaljuju od ekonomske logike? Samo naknada iz minulog rada, zaštićena barem približnom realnom kamatom, može predstavljati zdravi odnos, sve ostalo je dugoročna tragedija raspolaganja sredstvima.

Primjena ekonomskih mjera očito boli. Tu bol trebamo prihvatiti. Ako od nje bježimo, potpuno smo isti kao i bolesnik koji izbjegava svim silama operaciju malignog tumora. Bolesnik vremenom postaje sve slabiji i sve neotporniji. Operacija tada, dobro zamišljena na početku, baš ničemu više kasnije neće služiti, samo će kraj ubrzati. S mjerama koje često provodimo ili ih želimo provesti, mi već u našoj ekonomiji jesmo na pragu toga da dobro zamišljena operacija Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije više ne može uspjeti. Intenzivnim pak razmišljanjem u prvoj polovici 1986. godine o Kritičkoj analizi djelovanja političkog sistema, koja se barem u nekim rješenjima ipak nametnula kao alternativa Dugoročnom programu, samo su uvedene silne dileme u odlučivanje. Privredni život koji je pun dilema o mjerama koje treba donijeti, a to je sada slučaj u nas, često se svodi na donošenje kompromisnih odluka. Kada od dva tvrdoglava ni jedan ne želi razumjeti drugoga, kompromis je često jedino i veoma nepovoljno rješenje. Kad svatko malo popusti, ali ne i dovoljno da bi bilo dobro, tada nepovoljno djelovanje kompromisa možemo plastično prikazati na već ranije spomenutom primjeru odgađane operacije tumora, i to slijedećim scenarijem: jedan liječnik smatra da bolesniku treba operirati pluća, drugi pak da su zapravo crijeva u pitanju. Vrijeme prolazi u nadmudrivanju liječnika, a bolesnik pati i propada jer tumor ne čeka. I konačno, sporazum je uslijedio, ali odlukom da se operira želudac jer taj je organ u sredini između pluća i crijeva, pa je u kompromisu nađeno srednje, no, na žalost, najgore rješenje. Tumor je, naime, ipak ili u plućima ili u crijevu. Bolesnik je, na žalost, umro čak možda i zbog kasno i krivo provedene operacije. Za čovjeka koji je umro tada bismo rekli, makar zvuči morbidno, dobro je da je umro, barem se ne pati. A što možemo reći za našu

privredu, koja je kasno i krivo "operirana"? Kao sistem ona uopće ne može umrijeti, njezine patnje su sve teže i teže, ona je sve neorganiziranija, sve manje produktivna. Posljedice svakako osjećaju opet ljudi, često bespomoćni ako se kompromisni potezi u duljem periodu vremena donose, ali i potpuno izgubljeni i nemotivirani za rad ako ne vide svjetlo na kraju tunela.

3. TEORIJA KRIVIH VRIJEDNOSTI I SOCIJALNA POLITIKA

Kako vrijeme dalje odmiče i kako nam postaje sve teže, to smo u prostorima solidarnosti i socijalne politike nekako sve skloniji prihvaćanju rješenja koja nemaju prave vrijednosti. Zapravo slijedi se najčešće inercija postojećeg ili postignutog jer se nema snage za bilo koji značajniji potez. Tamo gdje bi trebale uslijediti promjene na bolje, uvijek se nađu dovoljno teški protuargumenti kojima se kočje ekonomske mjere. Mogu ti protuargumenti imati i svoju objektivnu ekonomsku snagu, što najbolje možemo ilustrirati navodima Jure Bilića iznijetim u intervjuu listu "Vjesnik" (21.03.1986) "... ako se želi stabilizirati privredu, tada moraju otpasti svi oni koji slabo rade. Socijalizam, zbog svoje socijalne politike, teško se odlučuje da zatvara tvornice i otpušta radnike. Nema sredstava da se oni koji slabo rade preorijentiraju ili moderniziraju. Prema tome i tu smo blokirani. Dio ekonomske misli traži striktnu provedbu ekonomskih zakonitosti i radikalne promjene, a politika, odnosno socijalna politika društva, to teško prihvaća jer bi i radnička klasa to teško prihvatila. I tu je sukob neminovan.

I onda se pričaju gluposti kako politika sputava ekonomiju".

Ovim je tvrdnjama teško protusloviti, no zbog svega ovoga imamo posljedicu zadržavanja postojećeg, ali nimalo dobrog ekonomskog stanja. Primijeni li se ekonomske mjere, stradat će socijalna politika, prihvati li se pak socijalna politika, ponekad i kroz lažnu solidarnost, teško da će ikad ekonomske mjere moći biti provedene u svom neiskrivljenom obliku.

Takvo stanje stvara predodžbu potpuno krivih vrijednosti. Nešto što traži trud, znatno naprezanje, što može donijeti dugoročne efekte, potpuno se zanemaruje. S druge strane, sitni užici, kratkoročna radost postaju dominantni (igre na sreću, divlja muzika mladih, što veći osobni dohodak, makar i na štetu drugih i sl.).

Možda ćemo moći, o kad bi nam to bar uspjelo, na primjeru Univerzijade u Zagrebu i izgradnje Sveučilišne knjižnice u Zagrebu objasniti teoriju krivih vrijednosti.

U trenutku kad nemamo dovoljno sredstava, pa makar i za dio onoga što bismo kao narod htjeli imati, takoreći preko noći Zagreb je dobio pravo da organizira studentske igre 1987. god. Za velik dio mladih i za narod to bi trebao biti sretan događaj, što je u krajnjem slučaju tako i primljeno, sve do trenutka kada smo postali svjesni da će nas to ipak u financijskom smislu stajati mnogi više nego što smo i sanjali. Financijska naprezanja su uslijedila, ona će trajati i poslije same Univerzijade, nemalo će znoja, truda i vremena biti zato utrošeno, efekti sigurno tome neće biti primjereni, ma kako nas se u suptotno uvjeravalo. Više od 50-ak milijardi dinara, koliko će Univerzijada na kraju stajati, bit će nekako osigurano i iza nje ostat će, nadajmo se, vrijedni sportski i smještajni kapaciteti.

S druge strane, ne ulazeći u ogromnu vrijednost buduće Sveučilišne knjižnice u Zagrebu, o kojoj već više od deset godina postoji društvena opredijeljenost za njezinu gradnju, sredstva u iznosu od desetak milijardi nikako nisu mogla biti pronađena. Interesa ni izdaleka nije bilo kao za neko kratko desetdnevno sportsko nadmetanje. Zagreb se za sport organizirao, najkvalitetnije privredne i političke radnike i profesionalno zadužio da tri-četiri godine stalno rade kako bi sa stajališta dugoročne koristi ta sporedna manifestacija ipak uspjela. Za ono što su drugi u svijetu već davno stavili na prvo mjesto, a to je razvoj tehnologije i dugoročnog znanja, što bismo kroz suvremenu biblioteku dobili, za to nema uopće mjesta ni u srednjoročnom planu razvoja SR Hrvatske do 1990. godine. No vjerujemo da će tu razum ipak prevladati. Pojedinačne inicijative za samofinanciranjem tog objekta od strane građana samo potvrđuju ogromnu potrebu za tim objektom, ali ujedno i dokazuju teoriju krivih, odnosno lažnih vrijednosti. Ne možemo tvrditi, ali se ipak bojimo da smo došli u situaciju da poput starih Latina u neimaštini tražimo samo kruha i igara, a sve druge prave vrijednosti su nam postale neprimjerene. Zbog toga bi, i više od same naše bijede, trebali plakati jer narod gubi svoje osnovno obilježje.

Ako još tome pridodamo da se nešto slično na sportskom planu priprema za 1992. godinu u Beogradu, za buduću Olimpijadu, i da se mnogi već sada tome mladenački-nedoraslo raduju, tačā čovjek zaista mora biti zabrinut što se to s jugoslavenskim narodom dešava. Jer, istovremeno smo svjedoci činjenice da zemlje koje bi si i financijski mnogo lakše mogle Olimpijadu dopustiti (Engleska na primjer), čak žele smjeniti svoje ministre sporta jer su se usudili samo pomisliti da bi si zemlja mogla dopustiti luksuz, koji nije primjeren trenutku, organizirajući skupe olimpijske igre.

Da je postojalo više skromnosti i više razuma, i studentske igre i biblioteka mogli su biti građeni uporedo i istim sredstvima. U teoriji lažnog sjaja, što

je samo modifikacija krivih vrijednosti, ne bi bilo primjereno da sportske igre, organizirane u nas, budu manje sjajne i spektakularne nego one koje su prije toga održane u Japanu.

Prostor ne dopušta širu interpretaciju, no zaključiti se može da teorija krivih vrijednosti samo na prvi pogled dobro djeluje na socijalnu politiku. Dugoročno postajemo svjesni da je teorija krivih vrijednosti ipak samo obmana, opijajuća poput droge isto toliko štetna.

4. ZAKLJUČAK

Prostorno se u ovom radu nije mogla prikazati cjelokupnost ekonomskih mjera, kao i cjelovitost socijalne politike zemlje. Iako smo naš prikaz ograničili na samo neke slučajeve, ipak se daje zaključiti da se odustajanje od primjene ekonomskih zakonitosti zbog povremene pomoći socijalnoj politici kasnije u nepovoljnom smislu vraća privredi i radnim ljudima s obiljem negativnih naboja.

Nije, međutim, ni najmanje lako naći optimalna rješenja između onog što hoćemo (ekonomske zakonitosti) i onog što trebamo (socijalna politika). Blage nijanse odustajanja moguće su zbog specifičnosti našeg demokratskog samoupravnog društva. No ovo nikome ne daje pravo da odustajanje od ekonomskih zakonitosti pretvori u pravilo. Snage za oporavak privrede još uvijek imamo, izgledi će za to biti mali ukoliko ćemo primjeni ekonomskih zakonitosti dati samo deklarativnu podršku, a u stvarnosti činiti ćemo drugačije. Najvažnije je da shvatimo da neke mjere moraju boljeti, ali da ta bol kasnije donosi trajniju korist.

Kezele B. Ökonomische Massnahmen und Sozialpolitik

ZUSAMMENFASSUNG

In der Arbeit wird hervorgehoben, dass immer grössere ökonomische Notlage die Ursache für den sozialen Zwiespalt der Menschen ist. Um das zu verhindern, oder nur kurzfristig zu vermindern, glaubt man, dass die Aufhebung ökonomischer Gesetzmäßigkeiten günstig auf die soziale Politik wirken wird.

And Grund einer ganzen Reihe der Beispiele wurde in der Arbeit bestgätigt, dass nur die Anwendung ökonomischer Gesetzmäßigkeiten den Ausweg aus der ökonomischen Krise darstellt. Die Probleme entstehen aber dadurch, dass die Anwendung dieser Massnahmen vom Gesichtspunkt der Sozialpolitik schwer annehmbar ist. Die Kompromisse, die auf diesem Gebiet geboten werden, gehören zur Theorie der falschen Werte, die uns nur vorübergehende mangelhafte und damit auch falsche Lösungen bietet und auch auf das Denken der Menschen in falscher Richtung wirkt.